

Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948.
Eds. Viktor Szabó, Martina Feniková Čarnogurská. Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2023. 272 s. ISBN 978-80-85328-75-2.

Poznatky z národných dejín nie je možné získať bez základného výskumu histórie regiónov, rovnako však nemožno úplne oddeliť pohľad na regionálnu históriu bez ohľadu na súvislosti vyplývajúce zo známych faktov tzv. veľkých dejín. Na výskume miestnej histórie sa vo veľkej miere podieľajú pamäťové inštitúcie v regiónoch a jednou z nich je aj Štátna vedecká knižnica (ŠVK) v Košiciach. Na pôde knižnice

sa v roku 2023 uskutočnila vedecká konferencia, pričom ústrednou témou boli výskumné výstupy historikov, archivárov, bibliografov, múzejníkov, architektov a umenovedcov týkajúce sa málo známych osobností, spolkov či udalostí z obdobia rokov 1848 – 1948, ktoré zanechali vo východoslovenskom regióne svoju nezmazateľnú a pritom častokrát nedocenenú stopu.

K téme osobností bolo do zborníka zaradených až osem štúdií a dva odborné príspevky. Prvá štúdia doc. Ing. arch. Adriany Priatkovej, PhD., je venovaná osobnosti Ing. Huga Kaboša a jeho staviteľskej a projektovej činnosti v Košiciach (*Ing. Hugo Kaboš: Projektant a staviteľ medzivojnových*

Košíc (1884 – 1944)). Autorka na základe dlhodobého výskumu Kabošovej činnosti, ale aj činnosti ďalších osobností Košíc medzivojnového obdobia podrobne popísala najznámejšie a najdôležitejšie staviteľské projekty a realizácie súkromných a verejných budov v Košiciach a na Podkarpatskej Rusi. Dozvedáme sa tak aj o umeleckých predstavách a východiskách dobových projektantov a architektov, ktorí formovali architektonický výzor dynamicky sa rozvíjajúceho mestského prostredia na periférii v medzivojnovom období. Pridanou hodnotou štúdie sú informácie o súkromnom živote H. Kaboša, jeho vzdelaní a napokon aj o tragickom osude, ktorému čelil ako židovský občan počas 2. svetovej vojny (s. 7 – 45).

Pohľad na život a dielo rožňavského maliara Júliusa Ádáma je predmetom v poradí druhej štúdie s názvom *Maliar Július Ádám (1862 – 1942) a jeho tvorba v Rožňave a okolí* (s. 46 – 68). Autorka Mgr. Lenka Bischof, PhD., na základe štúdia archívnych materiálov i rozsiahlej odbornej literatúry poskytla erudovaný, ucelený a čitateľsky pútavý príspevok k biografii J. Ádáma. Dozvedáme sa o všetkých významných maliarskych prácach a reštauračných zásahoch realizovaných v sakrálnych objektoch v Rožňave a širšom okolí, pričom je zoznam omnoho rozsiahlejší, ako to dokladala doterajšia odborná literatúra. Nové poznatky sa autorke podarilo zhromaždiť aj k biografickým údajom o autorovi či umeleckým vplyvom, ktoré naňho pôsobili.

Tri nasledujúce štúdie sú venované trom rôznym osobnostiam – literátom a ich spisovateľskému dielu. Život učiteľa základnej či strednej školy nebol v 19. storočí idylický a aj napriek veľkej erudícii v odbore a oddanej pedagogickej práci sa mnohým z nich nepodarilo dosiahnuť spoločenské uznanie ani ekonomické zázemie, ktoré by si zaslúžili. Tejto problematike sa čiastočne dotkla PhDr. Eleonóra Blašková v štúdiu s názvom *Životné peripetie, publikačná činnosť a nedocenená básnická pozostalosť stredoškolského profesora Kolomana (Kálmána) Kemenczkého* (s. 69 – 88). Autorka sa na základe rôznorodých dokumentov v zachovanej pozostalosti K. Kemenczkého popri opise jeho životných osudov s dôrazom na košické obdobie podrobnejšie venovala najmä jeho nedocenenému spisovateľskému úsiliu a opisu formálnych a obsahových náležitostí jeho rukopisnej básnickej pozostalosti.

Ďalšia štúdia je venovaná univerzitnému pedagógovi Janovi Nepomukovi Woldřichovi (*Pedagóg Jan Nepomuk Woldřich a jeho dielo*), v ktorom sa autorka Mgr. Gabriela Oľšavská popri biografii zamerala na pomerne krátke obdobie Woldřichovho pôsobenia v Prešove a na priebeh jeho vedeckej kariéry, ktorú tu započal (s. 89 – 107).

Z tohto obdobia totiž pochádzajú dve autorove práce, fyzicky zachované aj v ŠVK v Prešove, v ktorých opisuje geografické vlastnosti Šarišskej župy nadobudnuté vlastným pozorovaním. Autorka sa v texte podrobnejšie venuje najmä opisu najdôležitejších častí uvedených prác. Súčasťou práce sú aj bibliografické opisy a formálne znaky všetkých Woldřichových tlačí, zachovaných v spomínanej inštitúcii.

Intenzívnej spisovateľskej činnosti sa na prelome 19. a 20. storočia pomerne úspešne venoval kanonik košického biskupstva Bertalan Szokolszky, ktorému sa v štúdiu s názvom *Bertalan Szokolszky, zabudnutý kňaz, historik a politik* (s. 108 – 120) venoval doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. V texte sa postupne rozvíja osud B. Szokolského od obdobia začínajúceho kňaza, prejavujúceho spisovateľské nadanie najmä v témach cirkevných dejín, ktoré dosiahol dôležitý mílnik v podobe vydania dodnes citovaného diela k storočnici košického biskupstva. Obsahovému popisu tohto diela i ďalších podobných je venovaná väčšia pozornosť. Záverečná časť príspevku obsahuje menej známe informácie o Szokolského politickej kariére v rámci Krajinskej kresťansko-socialistickej strany po roku 1918.

Charakter biografie má štúdia Mgr. Anny Ötvös s názvom *List dr. Gézu Grossschmida z roku 1919 košickému Mestskému bytovému úradu* (s. 121 – 140), v ktorej na základe zachovaného obsiahleho úradného listu G. Grossschmida, autorka s využitím ďalších početných archívnych zdrojov rekonštruje životné osudy rodičov spisovateľa Sándora Máraiho. Súčasťou štúdie je do slovenčiny preložené publikované kompletné znenie daného listu.

Medzivojnové a vojnové obdobie je základným časovým rámcom štúdie Mgr. Daniely Reľovskej (*Posledný majiteľ hradu Ľubovňa – Ján Kanty Zamoyski*), v ktorej v úvode v krátkosti popisuje okolnosti akvizície hradného panstva J. Zamoyským a najdôležitejšie stavebné a iné podporujúce aktivity na zveľaďovanie zdedeného majetku. Dôležitou časťou textu je vysvetlenie peripetií, ktoré J. K. Zamoyski a jeho rodina zažívali po nútenom odchode zo spišského panstva v roku 1944 a po znárodnení jeho majetkov v roku 1948 pohľadom dobového úradného listu a ďalších zdrojov (s. 141 – 147).

Sériu štúdií k osobnostiam uzatvára príspevok Mgr. Viktora Szabóa s názvom *Spišský rodák Ladislaus Jony de Jamnik – generál jazdectva rakúsko-uhorskej armády* (s. 148 – 165). Autor na základe podrobného štúdia archívnych prameňov, dobovej tlače a odbornej literatúry zdokumentoval pôvod a študentské časy tejto málo známej osobnosti. Väčší priestor je venovaný jeho vojenskej kariére, dozvedáme sa o niektorých charakterových vlastnostiach skúmanej osobnosti, ba aj o samotnom priebehu niektorých bojov 1. svetovej vojny, ktorých sa L. Jony zúčastnil.

Do časti o živote spolkov v minulosti bolo zaradených päť štúdií. Doc. Mgr. Renáta Kočišová, PhD., rozšírila svoj skorší výskum k téme hudobného života v Prešove koncom 19. storočia a v štúdiu s názvom *Hudobné aktivity prešovského Szechényiho kruhu* (s. 166 – 178) sa podrobnejšie venovala okolnostiam vzniku Szechényiho kruhu v Prešove, jeho organizácii a najmä jeho hudobným aktivitám a osobnostiam, ktoré ich zastrešovali (napr. M. Moyzes).

Región Spiša je témou štúdie Mgr. Martiny Fenikovej Čarnogurskej týkajúcej sa spolku magurských Slovákov na začiatku 20. rokov 20. storočia (*Organizácia magurských Slovákov*). Štúdia zachytáva nielen dejiny samotného spolku a opis jeho

organizácie, ale je tiež pohľadom na komplikovanú situáciu obyvateľov spišského pohraničia, ktorého časť bola po 1. svetovej vojne pričlenená k Poľsku (s. 179 – 188).

Spolkový život na Gemeri v 19. a v prvej polovici 20. storočia ozrejmla Mgr. Valéria Šofranková Pulenová, PhD., pričom hlavnou témou jej štúdie je Rožňavský besedný spolok (*Z dejín rožňavského besedného spolku v rokoch 1831 – 1945*). Autorka sa téme gemerských spolkov venuje dlhodobo a aj v tomto prípade spracovala tému komplexne s využitím relevantnej pramennej základne. Dozvedáme sa o všetkých dôležitých medzníkoch, etapách, osobnostiach a činnostiach spolku a naznačené sú aj vzťahy s inými spolkami v meste (s. 189 – 205).

Medzivojnové obdobie a činnosť ruskej emigrácie sú témou štúdie Mgr. et Mgr. Luciány Hoptovej, PhD., s názvom *Vybudovanie pomníka padlým ruským vojakom v rokoch prvej svetovej vojny v Bardejovských Kúpeľoch* (s. 206 – 216). Autorka na základe štúdia archívnych materiálov, dobovej tlače a odbornej literatúry vysvetlila dobové motivácie spolku ruskej emigrácie v Košiciach pri iniciácii vybudovania málo známeho pomníka.

O činnosti spolku, ktorý existuje dodnes, informoval doc. ThDr. Michal Hospodár, PhD., v príspevku s názvom *Spolok sv. Cyrila a Metoda – nábožensko-národná ustanovizeň slovenských gréckokatolíkov* (s. 217 – 231). Z pohľadu historickej vedy sú zaujímavé najmä informácie o počiatkoch spolku v 40. rokoch 20. storočia, ako aj komplikovaný vývoj spolku počas oficiálneho zrušenia gréckokatolíckej cirkvi a po ňom.

Štúdiu uzatvárajú tri kratšie príspevky zaradené do sekcie Články a materiály. V prvom z nich PhDr. Juraj Králik (*Gróf Géza Andrásy – športový diplomat*) opísal všestranné filantropické aktivity grófa Gézu Andrásyho a predovšetkým jeho záujem o podporu športov na medzinárodnej úrovni (s. 245 – 249). V príspevku s názvom *Menej známe osobnosti vedy, kultúry a politiky z radov spišských Nemcov* (s. 250 – 259) ponúkol PhDr. Martin Furmanik, PhD. prehľad o niektorých osobnostiach zo spišského prostredia a ich činnosti a posledný príspevok *Vybrané kapitoly z teologických štúdií Prešovskej eparchie* je materiálom štúdiou Mgr. Petra Jambora, v ktorej opísal profily bohoslovcov – budúcich gréckokatolíckych kňazov, tak ako ich zachytili v úradných dokumentoch ich predstavení na teologických štúdiách (s. 260 – 266).

Predložený zborník štúdií je dobrým zdrojom informácií k mapovaniu regionálnych charakteristík, osobností a udalostí na východnom Slovensku v 19. a v prvej polovici 20. storočia. Autori v nich prezentovali výsledky svojich parciálnych výskumov získaných dôsledným štúdiom archívnych prameňov, odbornej literatúry a vo veľkej miere aj dobovej tlače. Príspevky sú sprevádzané aj zaujímavým názorovým obrazovým, nie bežne dostupným materiálom, ktorý vhodne dopĺňa a odľahčuje vedecký charakter zborníka. Kniha je užitočným pomocníkom pre každého výskumného pracovníka v regionálnych pamäťových inštitúciách nielen na východnom Slovensku.

Mariana Čentěšová